

Kunstnik Kärt Summatavet rändab mütoloogilises maailmas

Kärt Hellerma

Kärt Summatavet on väljaõppinud ehtekunstnik, kuid ka vabagraafik ja raamatugraafik, kes õpetab Eesti Kunstiakadeemias rahvakunsti. Kärt tunneb vanade ehete salakeelt ja arhailisi märke. Neid kasutab ta ka oma töödes. Valmimas on doktoritöö, mis kõneleb naise elukaare etappidest traditsioonilises kultuuris.

Huvi ammustest aegadest pärineva eluviisi vastu on Kärt Summatavetil aidanud maailma endale seletada. Vanade kommete vaimus mõtestab ta ka iseenda elu. Teadmised unustatud tavade kohta on ta ammutanud retkedelt Siberisse, aga ka lähemalt, setu ja kihnu traditsioonilisi kultuure uurides.

“Kui ma 1983. aastal Kaljo Põllu ekspeditsiooniga manside juures käisin, üllatas mind nende eluviis, kus naistel ja meestel olid oma rollid ja kindlad reeglid, mille järgi nad elus toimisid. Meestel oli meeste maailm ja naistel naiste oma. Neil oli oma sisemine rõõm ja kindlustunne. Valitses ilus ja võimas tasakaal. Meil käis sel ajal juba suur võrdsustamine. Siberis ei võidelnud keegi oma õiguste eest, nad näisid elavat hoopis teistsuguses ajas. Sealt leidsin kinnituse äratundmisele, et ma ei peagi olema nagu mees,” ütleb naerdes Kärt Summatavet, kelle ehted ja joonistused ammutavat ainet vanadest pärimustest, ennekõike aga endisaegsete naiste elust. “Tüdruk ja naise elu olen oma kunstis vaadanud seetõttu, et saada aru, kes ma ise olen ja mis olukorda ma olen sündinud. Mind on vaimustanud see, et mõnede kultuuride naised on nii naiselikud. Mitte tänapäevases mõttes, kus naiselikkus tähendab nõrkust, salakavalust, kiuslikkust, manipuleerimisoskust. See on nii absurdne. Meile sõiendatakse massikultuuri ja filmidega sisse teatud seisukohad, millele

<http://haldjas.folklore.eetagused/nr26/hellerma.pdf>

me ei oskakski vastu vaielda, kui poleks alternatiivi. Kui ma austan oma esivanemaid või indiaani kultuuri ja olen hakanud neist aru saama, ei lähe ma enam massisühhoosiga kaasa ega lase end juhtida sinna, kuhu mind tahetakse juhtida. Muide, massikultuur pole alati pahatahtlik. See oleks lihtsalt kitsarinnaline ellusuhtumine.”

Teadmine, et ollakse naine ja mitte mees, pole mitte igal elu- hetkel ühevõrra magus.

“Ma ei idealiseeri traditsioonilist ühiskonda, sest tean ka selle pahupoolt. Näiteks Eesti külaühiskonnas polnud naisel kerge. Ikka oodati, et sünniks poiss, mitte tüdruk. Tüdruku pidi panema mehele ja talle pidi kaasa tegema kaasavara. Kui muudes kultuurides anti naiste eest hobuseid ja lambakarju, siis Eestis pidi mehelesaamise eest peale maksma. Tüdrukul pidid olema kaasas – nii enda kui ka mehe jaoks – kõik vajalikud riided, kindad, võöd. Ta ei saanud minna tühjade kätega. Mees kinkis ainult mingi ehte või eseme ja tõi kosjaviinad. Naine pidi olema õnnelik, et teda ära võeti. Teatud positsiooni andis naisele uues peres alles lapse sünd.”

Ka oli naiste suremus vanasti palju suurem. Mees jõudis ära pidada mitu naist, sest naised lihtsalt surid tapva töö ja pidevate sünnitamiste kätte ära. Või kurvastusse. Aeg on edasi liikunud ja naistel on nüüd hulga rohkem vabadusi. Ent kunagised stereotüübid kummitavad tänini.

“Ühte jalga on meie naised ikka sellises kultuuris, kus meid pidurdatakse, pannakse naisele vajalikud raamid, öeldakse, et tüdruk nii ei tee, et kemps peab puhas olema, muidu ükski mees sind naiseks ei võta jne. Või tuleb meheema külla ja hakkab minia kallal tänitama, et miks tema poeg peab prügi välja viima, nõusid pesema või beebimähkmeid vahetama. Nüüd on võrdsuse ja üksteisest lugupidamise võimalused justkui suuremad. Kriisisituatsioonis aga põrutatakse ikka vanaviisi edasi,” räägib Kärt Summatavet.

Allasurutus või vägevus?

Kärt Summatavetit huvitas, miks mansi naised, kes elasid väga rangete piiridega maailmas, end sel ajal ahistatuna ei tundnud, kui kogu ülejäänud maailm küll sellega poleks leppinud. Aga asjaosalised ise ei räägi ebavõrdsusest, neile on nii lihtsalt õige.

“Toon ühe näite. Kui palusime ühel külanaisel ronida pööningule, et ta tooks meie ekspeditsiooni jaoks vanu asju, mida võiksime

joonistada, ütles ta, et ei saa üles ronida, vaid peab ootama, kui mees koju tuleb. Ma jäin imestunudult vaatama, et kuidas ei saa. Naine ütles, et ta ei tohi maast lahti lasta, et naised peavad olema maa küljes. Siis tuli tema seitsmeaastane poeg ja tõi meile pööningult asjad, mida ema palus tuua.

Meestel on jälle omad keelud. Minu setu ema Anne räägib sellest, et üks kord aastas on neil baabapraasnik, pidu, mis meestele on keelatud. Kui sinna lähedusse satub mõni mees, tehakse temaga igasuguseid trikke ja ebaseadlikke nalju.

Soomeugrilaste maailmapildile on muust rahvusest uurijad pookinud külge seletusi, mis kohalikus traditsioonis elavate inimeste arvates on täitsa valed. Näiteks ettekujutus, et kui naisel on kuupuhastus, on ta ebapuhas. Et ta tuleb eraldada, et ta on kõigile ohtlik ja kurja jõu küüsis. Tõsi, naine ei tohi sel ajal ühtegi meeste tööriista ega jahiriista kasutada. Ta ei tohi isegi seal ruumis viibida, kus need on. Ta eraldub väikesesse majasse, kus ta istub ja teeb oma käsitööd. Ometi olid need naised, kes said eralduda, ju õnnega koos: nad ei pidanud sel ajal tegelema kodutöödega ega laste hoidmisega. Seda tegid teised naised, sest elati suurperedes. Naine sai mõelda, olla iseendaga ja omaette. Uuemad uurimused kinnitavadki, et naine polnudki siis kurja jõu küüsis. Tal lasti sel ajal lihtsalt rahu olla, et ta pahuraks ei muutuks.

Kui olin Kanada indiaanlaste juures ja osalesin ühel naiste rituaalil, kus osalevad ka mehed, seletasid mehed mulle, miks kuupuhastusega naine ei tohi rituaalist osa võtta. Osa rahvaste juures ei tohi naine siis ka kirikusse minna ega pühapilti suudelda. Indiaanlased väidavad, et naine on sel ajal nii võimas, et mehed muutuvad tema juuresolekul nõrgaks. Rituaalimeister ütles, et tema on ära mines-tanud, kui kuupuhastusega naine oli rituaalil.

Aga ka praegusel ajal oleks tore, kui sa oleksid sel ajal vabastatud kodutöödest ja lastega tegelemisest. Saaksid tegelda ainult kaunite kunstidega, luuletada või kirjutada, kõik muu tehakse ette-taha ära," unistab Kärt Summatavet.

Naise elukaar sünnist surmani

“Ma käin otsimas inimest,” põhjendab Kärt Summatavet ise oma huvi vanade kultuuride vastu. “Muuseumis ja arhiivis on ainult tummad dokumendid, aga mulle meeldib vaadata, kuidas Setumaal elav

Kärt Summatavet koos Anne Kõivoga.

Anne silitab oma suurt sõlge ja Kihnu Roosi libistab omakootud kindaid läbi sõrmede.”

Naise elu traditsioonilises kultuuris kajastavad ka Kärt Summataveti ehted ja joonistused. Nendest on ta kokku pannud nüüd juba kolm näitust: “Lapsepõlv ja tüdrukuiga”, “Noor naine. Emadus” ja “Vana tark naine”.

Ehted ja joonistused on osa tema valmivast doktoritööst. Kuidas on need seotud nii akadeemilise asjaga nagu doktoritöö?

“Loomingulist doktoritööd tehakse Skandinaavias ja mujal maailmas alles viimased seitse-kaheksa aastat. Kunstnikul on võimalus loominguilise inimesena kasutada oma meediaid. Ta saab tasemeõppe sooritada nii, et ta areneb ka kunsti alal. Doktoritöö koosneb kolmest täispikast isikunäitusest pluss korralik uurimistöö. Põhinõue on, et kirjalik ja tehnoloogiline osa peavad olema omavahel äratuntavalt seotud. See, kuidas panna kaks ajupoolkera kokku, on olnud mu suuremaid seesmisi konflikte,” räägib Kärt Summatavet, kelle meelest on ehete keel palju võimsam kui alfabeeti kasutatav kirjakeel.

Kellele on tema tehtud ehted mõeldud?

“Neid tehes ei mõelnud ma üldse kandjale, tegin puhtalt idee-ehet,” selgitab kunstnik. “Ma ei mõelnud sellele, et peaksin nende ehetega kellelegi meeldima. Kui mõni ehe kellelegi midagi kõneleb ja ta tahab sellist ehet endale, siis tuleb see sellest, et sõnum, mis ehtes on, puudutab inimest.”

Ehete loomine on eriline protsess.

“Kui ma teen ehteid, siis samal ajal muu maailm nagu lakkab olemast. Tagudes sadu ja tuhandeid lööke vask- ja hõbesõlgede vormimiseks, et siledast plaadist saaks kõrge kupu, oli mul aega rännata sellesamas fantaasiamaailmas, kus vanasti naised käsitöö tegemise ajal käisid. Iga ehte puhul mõtlesin ühele salmille hällilaulust, mida vanaema laulab oma äsjasündinud lapselapsele. Laul rääkis maailmast, kuhu tüdrukust laps on sattunud, mis teda elus ootab. Et temast saab kord naine ja ema, aga talle jääb alles ka muinasmaa ja rändamine nähtamatutel fantaasiaradadel, mis aitavad tal ületada elus ette tulevaid raskusi.

Lapsena oled sa maailmas uustulnuk, tuled justkui Linnutee tagant. Lapse staatuses polegi sa veel siin maailmas kanda kinnitanud, sest vanasti oli suremus kõrge. Hällilaulud, õpetused, mida tüdruk väiksest peale kaasa saab, on ettevalmistus järgmisteks eluetappideks – naise elukaar sünnist surmani.”

Puhta tundeiga tehtud ehted

“Viie- kuni seitsmeaastaselt hakati tüdrukut käsitööks ette valmistama, õpetati kudumist, heegeldamist, hiljem ka kanga ülespanekut. Ajal, mil tüdruk on mõrsojaleas, aga teda pole veel kellelegi naiseks lubatud, on ta kõige suuremas hinnas. Temast lauldi: ta oli hele päev, laanetsirguke jne. Teda iseloomustas kergus ja pühas ruumis olek. Süütul tüdrukul oli vanasti päris kõrge positsioon. Enamiku oma ehtekomplektist saab tüdruk just enne meheleminekut. Ehted kinkisid noorele tüdrukule vanemad naissugulased oma viljaka ea lõpus. Vaesest perest tüdruk pidi neid laenama.

Vanematekodust lahkumine ja teekond uude koju on rituaalselt kõige rohkem kaitstud. Selle hetkega tegeldakse kõige rohkem. Siirderituaalis on naisel kõige rohkem ehteid, märke, tõrje- ja ravi-maagiat.”

Kärt Summatavet kasutab oma töödes palju vanu märke, eriti ohtralt labakinda motiivi. Mida see tähendab?

“Labakinnas on kood ja suulise kultuuri tuuma kuuluv tekst.”

Ehetel on veel palju salapäraseid märke, mille tähendust teavad vähesed. Ehk võiksid need märgid ehte kandjat kuidagi mõjutada, teda näiteks kurjade jõudude eest kaitsta või aidata tema elu paremaks? Sellele vaidleb Kärt tuluselt vastu.

“Ma ei kannata posimist. Abistada ei saa inimest mitte keegi peale tema enda. Minu ehetel pole iialgi ükski märk sellepärast, et see peaks kedagi mõjutama. Ehtekunstnik ei saa ega tohigi ehtesse midagi sisse se pistada. See oleks vägivald ehte kandja vastu. Kui ehe on puhta tundegea tehtud, on teda ka hea kanda. Ehteid tehes mõtlen vaid elu hoidvatele, elule mõtet andvatele ja jõudu lisavatele asjadele. Ehe võib olla kaaslane, mis meenutab midagi olulist ja väärtuslikku. Kui sa mõtled, et ta toetab ja kaitseb sind, siis ta ka seda teeb.”